

ASIA: Ehdotuksia vammaislainsäädännön uudistuksen tueksi: erityispalveluihin liittyviä säädösvariaatioita

Invalidiliitto toivoo, että vammaispalvelulainsäädännön valmistelussa huomioidaan aiemmillä vaalikausilla tehty perusteellinen ja laajapohjainen valmistelutyö sekä myös STM: n asettaman ns. osallisuustyöryhmän työ vuodelta 2020. Valmistelun on vammaisten ihmisten subjektiivisten oikeuksien ja palveluiden turvaamiseksi perusteltua pohjautua keväällä 2019 rauenneeseen hallituksen esitykseen (HE 159/2018 vp). Eri sidosryhmät, kuten vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt sekä muut edunvalvontatahot, kunnat, kuntayhtymät ja muut vammaisalan toimijat oli otettu erinomaisesti ja tasapuolisesti mukaan tähän edellisen vaalikauden lakivalmisteluun. Valmistelussa oli otettu huomioon myös aiemman laajapohjaisen työryhmän (2013-15) tekemät ehdotukset, jonka lausuntopalautteessa kannatettiin uudistusta.

Vaalikauden lopulla ajanpuutteen, ei sisältökysymysten, vuoksi rauenneen vammaispalvelulain valmistelu on pohjautunut myös erinomaiseen tilanneanalyysiin esimerkiksi henkilökohtaisen avun tavoitteiden, tarkoituksen ja toteuttamistapojen sekä saamisedellytysten kokonaisuudesta. Invalidiliitto toivoo, että viime kaudella rauennut esitys toimisi mahdollisimman pitkälti pohjana lain valmistelulle – tämä säästäisi niin aikaa kuin resurssejakin. Aiemmin kuvattu järjestöjen sitoutuminen siihen on myös merkityksellinen seikka.

Esitämme kuitenkin nyt lainvalmistelijan pyynnöstä säädösvaihtoehtoja, jotka valottavat taustoja ja antavat uusia vaihtoehtoja palveluihin liittyviin pykälämuotoiluihin, jos syystä tai toisesta ei aiempaa HE-tekstiä oteta valmistelun pohjaksi. Tällä kokonaisuudella on merkittäviä vammaisten ihmisten oikeuksien ja palvelun saatavuuteen sekä toteuttamiseen liittyviä ulottuvuuksia, minkä tähden on hyvä pohtia uusiakin ratkaisuja. Pelkällä yhden sanan poistolla (viittaamme joidenkin tahojen esittämiin ajatuksiin voimavaraedellytyksen poistosta lakitekstistä) ei voida kaikkien vammaisten palvelutarpeita ratkaista, vaan asiaa on tarkasteltava vastuullisesti laajana kokonaisuutena. Kyse on tarpeesta ratkaista vammaisten ihmisten yksilöllinen ja henkilökohtainen tuen tarve tilanteissa, joissa avun määrittely, vastuu ja toteutus tapahtuu käytännössä suurimmaksi osaksi ja pääasiallisesti toisen henkilön avulla, ja joissa tavoitteena on tukea osallisuutta sekä päätöksentekoa omassa elämässä. On hyvä huomioida, että kaikki vammaiset ihmiset eivät tarvitse tällaista palvelua, johon liittyy toiminnanohjauksellista tukea.

Oikeuksien toteutumista on tärkeää arvioida siten, että oikeuksien turvaamiseksi säädettävät toimet olisivat oikeassa suhteessa tavoiteltavaan päämäärään. Tavoitteena tulee olla vammaisen ihmisen itsemääräämisoikeuden varmistaminen kulloinkin tavoiteltavan päämäärän kannalta sopivimmalla yksilöllisellä palvelulla.

Säädösvalmistelussa on syytä nojautua realistiseen tilannekuvaan. On hyvä tiedostaa tämänhetkinen tilanne palvelujärjestelmässä, jotta lailla säädettävät palvelut tosiasiaa turvaisivat itsemääräämisoikeuden myös käytännössä yksilöllisenä, toimivana palveluna. Ratkaisuja tulee hakea arvioiden eri tulokulmia. Lakia

valmistellaan uuteen toimintaympäristöön sekä aiemmasta poikkeavaan rahoitusmalliin.

Tästä hyvinvointialueiden yleiskatteellisesta rahoituksesta puuttuu tarvetekijänä vammaisuus, joka saattaa aiheuttaa rahoitusongelmia vammaispalveluihin. Miten rahat riittävät tulevaisuudessa palvelutarpeiden kasvaessa?

Henkilökohtaisen avun järjestämisen vaikeudet ovat kasvaneet vuodesta 2016 lähtien (Vammaispalvelut 2019 - Kuntakyselyn osaraportti, THL 37/2020). Noin 56 prosenttia kunnista ilmoitti, että niillä oli jonkin verran tai huomattavasti vaikeuksia järjestää henkilökohtaisen avun palveluita kunnissa vuonna 2019. Vuonna 2016 vastaava osuus oli 35 prosenttia. Kuntien ilmoittamien lisätietojen perusteella henkilökohtaisen avun ongelmat johtuivat usein siitä, että on vaikea löytää sopivia avustajia. Monet kunnat ilmoittivat, että avustajia on vaikea rekrytoida. Syiksi mainittiin alhainen palkkataso, vaativat työajat ja -tunnit, sekä osa-aikatyö tai työehtosopimus. Ongelmat ovat kasvaneet samanaikaisesti, kun henkilökohtaisten avun asiakkaiden määrä on kasvanut. Tämä saattaa kertoa myös siitä, että henkilökohtainen apu ei ole kaikille sen saajille myöskään järjestämistavaltaan sopiva palvelu.

Avustajien vaihtuvuus on suurta. Sijaisuuksiin, osa-aikaistoihin, pieniin ja suuriin tuntimääriin ja yksilöllisiin tarpeisiin on kuntien vastausten mukaan vaikeaa löytää sopivia henkilöitä. Henkilökohtaisen avustajien rekrytoinnissa, riittävydessä ja sopivuudessa oli vaikeuksia hyvin monessa kunnassa, mutta erityisesti pienissä kunnissa, haja-asutusalueilla ja pitkien etäisyyksien kunnissa. Useissa vastauksissa tuli esiin ostopalvelujen tuottamisen vaikeudet. Haasteiksi mainittiin myös mm. se, että palveluntuottajia oli liian vähän, vaihtoehtoja oli liian vähän tai palveluntuottajien kanssa oli erimielisyyksiä palvelujen tuottamisesta. Vaikeuksia oli tietyllä tapaa tuotetuissa palveluissa tai järjestämistavasta riippumatta osassa kuntia jatkuvasti.

Tietoomme on tullut, että osittain edellä mainituista vaikeuksista johtuen, henkilökohtainen apu ei ole ollut asiakkaiden tarpeisiin soveltuva, vaan tarvitaan arjen kulussa ja avun järjestämisessä vahvempaa tukea, ovat kunnat ja kuntayhtymät ryhtyneet kehittämään henkilökohtaista apua korvaavia palveluja. Esim. Kuntayhtymä Kaksineuvonen on kehittänyt ns. Tupas-palvelua, jossa osana tuettua asumista järjestettäisiin yksilöllistä apua erikseen tiimin avulla. Kuntakyselyn kuntien vastauksista kävi ilmi, että eri järjestämistavoilla järjestetyt palvelut vaatisivat eri asianosaisten toimivaa ja selkeää (oikeaa ja yhtenäistä) palveluohjausta, neuvontaa ja lakiosaamista. Kuitenkin niiden vaikeavammaisten kohdalla, jotka kykenivät järjestämään palvelun ja joille palvelu oli toteuttamiskelpoinen, toimi henkilökohtainen apu parhaalla tavalla itsemääräämisoikeuden ja omien elämän valintojen toteuttajana.

Tarkoitus on turvata kaikkien vammaisten ihmisten ja erityisesti toisen henkilön tuesta ja avusta riippuvaisten vaikeimmin vammaisten oikeuksien käytännön toteuttamiskelpoisuus, yhdenvertaisuus ja ihmisoikeudet. Nähdäksemme tämä toteutuu, jos keväällä 2019 rauennutta hallituksen esitystä käytetään pohjatekstinä. Sen muotoilut ovat tasapainoiset ja kannustamme sen käyttöön. Jos kuitenkin nähdään tarvetta pohtia ja muokata palveluita koskevia tekstimuotoiluja uudelleen, toivomme, että ehdotuksistamme on apua.

Keskeistä on kaikissa tilanteissa huomata, että lakia paikallistasolla soveltava viranomainen on erittäin suuressa roolissa myöntäessään tai evätessään palveluita. Nähdäksemme osa siitä kritiikistä, joka tällä hetkellä kohdentuu ns. voimavaraedellytykseen johtuu kirjavista käytännöistä, joita kuntatason päätöksenteossa esiintyy sekä siitä, että päätöksenteon ja arjen tukeen profiloitunutta palvelua osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden tukemiseksi ei sellaisenaan ole kuin osittain kehitysvammaisten erityispalveluissa. Tarve uudentuneelle palvelulle ja sen muotoilulle on selvästi havaittavissa.

Seuraavassa ehdotus ja kaksi vaihtoehtoista pykälämuotoilua.

EHDOTUS

(muutos/lisäysehdotukset punaisella)

X § Henkilökohtainen apu

"Henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan tässä laissa vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella:

- 1) päivittäisissä toimissa;
- 2) työssä ja opiskelussa;
- 3) harrastuksissa;
- 4) yhteiskunnallisessa osallistumisessa; tai
- 5) sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan 1 momentissa tarkoitettuja toimia suorittaessaan. Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että vaikeavammaisella henkilöllä on **pääasiallisesti itsenäinen kyky** määritellä avun sisältö ja toteutustapa.

Henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen 1 momentissa tarkoitetuista toiminnoista eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista.

Henkilökohtaista apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin vaikeavammainen henkilö sitä välttämättä tarvitsee.

Edellä 1 momentin 3–5 kohdissa tarkoitettuja toimintoja varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta."

Perustelut:

Henkilökohtaista apua koskeva pykälä sekä järjestämistapoja että toteuttamista koskevat säädökset pysyisivät rauenneen hallituksen ehdotuksen kaltaisina. Ehdottamaamme pykälän 2 momenttiin **tehtäisiin kuitenkin lakitekninen korjaus ja termi "voimavara" poistettaisiin. Jatkossa edellytettäisiin "pääasiallisesti itsenäistä kykyä" määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Palvelun käyttöön liittyvä edellytys vastaisi vakiintunutta oikeuskäytäntöä ja sitä, ettei avun määrittely voi pääasiallisesti tulla ulkopuolisen tahon määrittelemänä. Tämä vastaisi sisällöllisesti nykyistä lakia sekä rauennutta hallituksen esitystä.** Henkilökohtaisen avun tarkoituksena ja lähtökohtana olisi vammaisen henkilön omien valintojen mahdollistaminen vamman tai sairauden estämättä. Vammainen henkilö määritteli itse lain ja hallintopäätöksen rajoissa sen, mihin, missä ja milloin hän henkilökohtaista apua käyttää. Tästä syystä edellytettäisiin, että vammaisella henkilöllä **olisi pääasiallisesti itsenäinen kyky määritellä avun sisältö.** Käsite avun sisältö kattaisi henkilökohtaisen avun tunnusmerkit eli sen mitä tehdään, missä tehdään ja milloin tehdään.

Henkilökohtaisen avun tarkoitus, saamisedellytys sekä henkilökohtaisten avustajien työnkuva pysyisi nykyisenä. Henkilökohtaisen avun käyttäjien, noin 30 000 vaikeavammaisen ihmisen, oikeustila pysyisi nykyisen kaltaisena, mukaan lukien heitä avustavat henkilökohtaiset avustajat. Henkilökohtaisen avun tarkoitus olisi edelleen auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan 1 momentissa tarkoitettuja toimia suorittaessaan. Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttäisi, että vaikeavammaisella henkilöllä on **pääasiallisesti itsenäinen kyky** määritellä avun sisältö ja toteutustapa.

Nykyisen lain toimeenpanon ja oikeuskäytännön perusteella vammainen henkilö voi määritellä henkilökohtaisen avun sisällön itse tai toisen henkilön tuen tai erilaisten kommunikaation apuvälineiden avulla. Tätä ei olisi tarkoitus muuttaa ehdotetun säännöksen soveltamisessa. Jos vammaisella henkilöllä ei tuettunakaan arvioitaisi olevan säännöksen edellyttämää **pääasiallista itsenäistä kykyä** määritellä avun sisältöä ja siten käyttää henkilökohtaista apua, hän olisi yleisten soveltamisalasta tulevien ja palvelukohtaisten edellytysten täytyessä oikeutettu saamaan apua ja tukea tavanomaisessa elämässä suoriutumiseen ehdottamamme **"Henkilökohtaisen valmennuksen, tuen ja ohjauksen palvelun"** kautta tai tälle vaihtoehtoisesti ehdottamamme **"Henkilökohtaisen tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan palvelujen"** kautta tai osana asumisen tuen palveluja taikka muuna lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellisena palveluna.

Jos avun tarve perustuisi pääasiassa hoivaan, hoitoon tai vammaisen henkilön taikka toisen henkilön turvallisuuden varmistamiseen, olisi siihen vastattava muulla tavoin (esim. **ehdotuksemme "Henkilökohtaisen valmennuksen, tuen ja ohjauksen palvelu" tai tälle vaihtoehtona ehdottamamme "Henkilökohtaisen tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan palvelu"**, tai osana asumisen tuen palveluja taikka muuna lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellisena palveluna).

Säännösehdotus säilyttäisi oikeuden ja siihen liittyvän vastuunkannon kautta vammaisella henkilöllä perinteisen henkilökohtaisen avun luonteen, jonka periaatteiden mukaisesti palvelun tarkoituksen on aidosti mahdollistaa omia valintoja, mikä edellyttää, että vammainen henkilö on itse valintojensa takana.

EHDOTUKSEN LISÄKSI VAIHTOEHTO A

Pohja pääpiirteissään kuten rauenneessa HE 159/2018, jonka mukaisesti sellaisenaan säilyisi muut esitetyt erityispalvelut, kuten henkilökohtainen apu, asumisen tuki, kuljetuspalvelut jne. Muutokset tehtäisiin HE 159/2018 ehdotettuun valmennusta ja tukea koskevan 7 pykälään sekä sen 4 momentin perusteluihin (**muutos/lisäysehdotukset punaisella**)

~~7 § Valmennus ja tuki~~ **Henkilökohtaisen valmennuksen, tuen ja ohjauksen palvelut**

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada välttämättä tarvitsemaansa ~~valmennusta ja tukea~~ **henkilökohtaista valmennusta, tukea ja ohjauksen palvelua:**

- 1) tiedollisten tai toiminnallisten tai sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tarvittavien taitojen harjoittelemisessa;
- 2) elämän muutostilanteissa;
- 3) kommunikoinnissa;
- 4) tavanomaisessa elämässä suoriutumisessa, **päivittäisissä toimissa, vapaa-ajan toiminnassa tai sosiaalisessa osallistumisessa, opiskelussa ja työssä;**
- 5) omaa elämää koskevassa päätöksenteossa.

Vammaisen henkilön perheellä ja muilla hänelle läheisillä henkilöillä on oikeus saada valmennusta ja tukea merkittävässä elämänmuutostilanteissa, jos se on välttämätöntä vammaisen henkilön palvelujen tarkoituksen toteuttamiseksi.

Vammaisen henkilön perheelle ja muille hänelle läheisille henkilöille voidaan järjestää valmennusta ja tukea silloin, kun se on tarpeen henkilön valmennukselle ja tuelle asiakassuunnitelmassa määriteltyjen tavoitteiden toteuttamiseksi.

~~Valmennuksen ja tuen~~ **Henkilökohtaisen valmennuksen, tuen ja ohjauksen palvelun** tavoitteet ja sisältö sekä välttämätön määrä, kesto ja toteutustapa on määriteltävä vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaisesti. ~~Valmennusta ja tukea~~ **Henkilökohtaista valmennusta, tukea ja ohjausta** annetaan henkilökohtaisesti tai ryhmässä toteutettavana palveluna taikka yhdistettynä muihin palveluihin. Palvelu

sisältää sen toteuttamiseksi tarpeelliset kuljetukset, jos vammaisella henkilöllä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän toimintarajoitteensa takia voi ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia käyttää julkista liikennettä.

7 §:n 4 kohtaan ja 4 momentin perusteluihin tulisi lisätä seuraavia perusteluita/sisältöjä:

Henkilökohtainen valmennus, tuki ja ohjauksen palvelu toteutetaan tilanteessa, jossa vammaisen ihminen tarvitsee runsaasti päivittäistoiminnoissa pääasiallisesti toisen henkilön vastuulla olevaa toiminnanohjausta ja tukea niiden suorittamisessa. Tavoitteena voi olla myös toimintakyvyn parantaminen sekä ylläpitäminen. Näissä tilanteissa pääasiallisesti toiminnan ohjauksellista vastuuta on vammaisen henkilön ohella toisella, häntä tukevalla ja auttavalla henkilöllä. Toiminta voi kohdistua myös pääosin tilanteisiin, joissa kyseessä on hoiva, hoito ja valvonta. Tämän kohdan palvelu sopisi tilanteisiin, joissa vammaisella ihmisellä ei itsellään suurimmaksi osaksi ole kykyä määritellä avun tarvetta, vaan määrittelee perustuu pääasiallisesti ulkopuolisen tahon näkemykseen ja vastuuseen toiminnan toteuttamisesta, toisin kuin henkilökohtaisessa avussa. Muilta osin palvelu olisi yhdenmukainen henkilökohtaisen avun palvelun tavoitteiden ja sisällön kanssa ja se toteuttaisi yhtä lailla vammaisen ihmisen itsenäisen elämän tavoitteita. Palvelun saamisedellytykset ratkaistaisiin aina yksilöllisesti asiakkaan vammasta tai sairaudesta johtuvan avun- tai palvelutarpeen perusteella.

Palvelua annettaisiin kommunikoinnin tukena sekä pitkäaikaisena tukena päätöksenteossa ja tavanomaisessa elämässä suoriutumisessa, muun muassa päivittäistoiminnoissa kuten pukeutumisessa ja henkilökohtaisessa hygienian hoidossa, wc-toiminnoissa avustamisessa sekä muissa toiminnoissa kuten esimerkiksi liikkumisessa, vaate- ja ruokahuollossa, kotitöissä ja kodin huolto- ja ylläpitotöissä sekä asiointissa. Asiointi voi sisältää esimerkiksi asiointia kodin ulkopuolella, asioiden hoitamista kotona netin välityksellä tai kaupassa tai kirjastossa käymistä, harrastustoiminnassa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kotityöt voivat sisältää esimerkiksi ruuan valmistamista, kodin siivoamista tai vaatteiden ja kodin tekstiilien pesua ja huoltamista. Palvelu voi sisältää tukea opiskeluun ja työelämään siirtymiseen sekä työelämässä pysymiseen.

Henkilökohtaisesta valmennuksesta, tuesta ja ohjauksesta tehtäisiin yksilöllinen muutoksenhakukelpoinen päätös. Palvelu voitaisiin toteuttaa joko itsenäisenä palveluna tai toteutettuna muun palvelun osana esimerkiksi asumisen tuen yhteydessä. Vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada valmennusta ja tukea palvelutarpeen arvioinnissa todetun yksilöllisen tarpeen mukaisesti asiakassuunnitelmassa mainituin toteuttamistavoin.

Henkilökohtaisen valmennuksen, tuen ja ohjauksen palvelun toteuttajaksi asiakastilanteeseen sopii hyvin valmisteilla oleva vammaisalan tutkintoon kuuluva kehitysvamma-alan osaamisalan suorittanut vammaisalan ohjaaja. Em. vapaaehtoisen tutkinnon suorittanut osaa toimia erilaisissa toimintaympäristöissä yhteistyössä kehitysvammaisen asiakkaan, hänen läheistensä ja moniammatillisen työryhmän kanssa. Hän osaa työskennellä yksilökeskeisesti, mahdollistaen asiakkaan omat valinnat ja päätöksenteon sekä tukee asiakkaan sosiaalista ja yhteiskunnallista osallistumista ja osallisuutta. Kehitysvamma-alan osaamisalan opinnot suorittanut henkilö edistää eri tavoin asiakkaan toimintakykyä ja tukee oppimista. Hän osaa tukea asiakkaan vuorovaikutusta ja kommunikointia arjen tilanteissa sekä käyttää puhetta korvaavia kommunikaatiomenetelmiä ja selkokieltä. Kehitysvamma-alan osaamisalan opinnot suorittanut henkilö edistää toiminnallaan työhyvinvointia ja turvallisuutta.

Hyödyt

Esitys vahvistaisi eri tavoin toisen henkilön toiminnanohjausta tarvitsevien vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta, osallisuutta sekä asiakasturvallisuutta yksilöllistä tarvetta vastaavan palvelutason palveluun. Esitys vahventaisi henkilökohtaisen valmennuksen, tuen ja ohjauksen palvelun aiemmasta rauenneen hallituksen esityksen mukaisesta valmennuksesta ja tuesta myös päivittäistoimiin sekä laajentaisi ohjauksen yhteydessä mahdollisesti tarvittavaan fyysisen avun saantiin. Ehdotus toteuttaisi vaikeimmin vammaisten henkilöiden perustuslain mukaista oikeutta välttämättömään huolenpitoon ja riittäviin sosiaalipalveluihin. Samalla se laajentaisi ja vahvistaisi niiden vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta päivittäisissä toimissa, vapaa-ajan toiminnassa tai sosiaalisessa osallistumisessa, jotka tarvitsevat vahvasti toisen henkilön vastuulla tapahtuvaa osaavaa toiminnanohjausta päätöksenteon tueksi.

Esitys turvaisi laaja-alaisen toiminnanohjauksellisen avun päivittäistoiminnoissa ja pykälän mukaisissa tilanteissa asiakasturvallisesti sekä toteuttamiskelpoisesti niissä tilanteissa, joissa vammaisella avun tarvitsijalla ei ole riittävässä määrin voimavaroja määritellä avun sisältöä tai toteutustapaa, ja määrittely perustuu pääasiallisesti ulkopuolisen tahon näkemykseen sekä vastuuseen sen toteuttamisesta. Palveluun voi sisältyä myös hoivaa, hoitoa ja valvontaa. Mainittu edellytys rajaisi palvelun piiristä sellaiset vammaiset henkilöt, joilla olisi pääasiassa tai täysin itsenäinen kyky määritellä avun tarvettaan ja joiden päivittäistoiminnoissa tapahtuvan avun määrittely tapahtuu vammaisen itsensä antaman näkemyksen perusteella henkilökohtaisella avulla kautta.

Esitys selkeyttäisi vammaislainsäädännön uudistamisen ja sen myötä eri palvelujärjestelmien yhteen sulautuessa, niiden heikommassa asemassa olevien vammaisten ihmisten oikeutta yksilöllistä tarvetta vastaavaan turvalliseen palveluun tilanteissa, joissa tarvitaan osaamista, vastuullista työtettä itsemääräämisoikeuden tukemisessa päivittäistoiminnoissa. Samalla se ehkäisisi valvontaan, laiminlyönteihin ja rikkomuksiin yksityisöskentelyssä liittyviä riskejä, kun työn kuvaa ja vastuu palvelun toteuttamisesta on määritelty.

Esitys selkeyttäisi suhdetta henkilökohtaiseen apuun, jossa vammaisella avun tarvitsijalla on vastuu niin palvelun valvonnasta, toteutuksesta, kuin avun sisällön määrittelystä. Esitys turvaisi eri tavoin vammaisten ihmisten avuntarpeiden toteuttamisen yksilöllisesti ja siten, että he, jotka tarvitsevat toiminnanohjausta ja tukea, ovat oikeutettuja saamaan sitä siten, että se myös käytännössä olisi toteuttamiskelpoinen ja vastaisi tosiasialliseen yksilölliseen palvelun tarpeeseen. Ja he, jotka itsenäisesti pystyvät tekemään ratkaisut sekä kantamaan niistä vastuun, kykenevät tekemään näin jatkossakin. Esitys edistäisi palvelusektoria tunnistamaan työltä vaadittavan työntekijäpotentiaalin vaatimukset ja keskeisimmän työnkuvan, koska keskeiset työnkuvaan ja sen tekemiseen liittyvien toimintatapojen päinvastaiset erot olisivat tunnistettavissa. Tunnistettavuus luo niin palvelun käyttäjälle kuin sitä tarjoaville oikeudellista turvaa ja mahdollisuutta turvata yhä yksilöllisemmät itsemääräämisoikeutta turvaavat vammaispalvelut myös käytännössä.

Esitys ylläpitäisi ja vakauttaisi työmarkkinoilla jo olemassa olevaa vakiintunutta erityyppisiin kehitys- ja kognitiovaikeuksiin erikoistuneiden ammattiryhmien sekä henkilökohtaisen avun ammattirakenteita tukien nykyistä toimialaa sekä työtehtävien kuvia ja sisältöä. Se tukisi myös ammattialojen selkeyttä sekä ehkäisisi vallitsevaa rekrytointi- ja kohtaamisongelmaa alalla. Samalla se edesauttaisi turvallisten asiakasrakenteiden ylläpitoa ja asiakasturvallisuutta palvelun käytössä. Esitys olisi YK:n

vammaissopimuksen mukainen kansallinen säädösratkaisu, joka toteuttaisi mm. artikla 19 eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä.

Haitat

Ei havaittavia haittoja. Edellyttää kuitenkin kustannusvaikutusten arviointia suhteessa kehitysvammaisten erityishuollon perusteella järjestettävien palvelujen siirtymistä tämän palvelun osaksi. Eli korvaako kokonaan vai osittain mahdollisen kustannusvaikutuksen.

VAIHTOEHTO B

Pohja pääpiirteissään kuten rauenneessa HE 159/2018, jonka mukaisesti sellaisenaan säilyisi muut esitetyt erityispalvelut, kuten henkilökohtainen apu, asumisen tuki, kuljetuspalvelut jne. Rauenneeseen HE 159/2018 luvun 2 erityispalvelut lisättäisiin uusi pykäläkokonaisuus; Henkilökohtainen tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan palveluita koskeva pykälä. (muutos/lisäysehdotukset punaisella)

X § Henkilökohtainen tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan palvelu

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada **tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan palvelua**, jos hän välttämättä ja toistuvasti tarvitsee toisen henkilön **toiminnanohjauksellista tukea, ohjausta ja apua** suoriutuakseen:

- 1) päivittäisissä toimissa;
- 2) työssä ja opiskelussa
- 2) muun lain nojalla järjestettävässä osallisuutta edistävässä toiminnassa; taikka
- 3) vapaa-ajan toiminnassa, sosiaalisessa osallistumisessa.

Henkilökohtaisen tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan palvelun tarkoitus on auttaa vammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan yhdenvertaisesti muiden kanssa niissä toiminnoissa, joissa toimintarajoite estää toiminnon tekemisen itse. Palvelulla voidaan tarvittaessa vastata myös niihin tarpeisiin, jotka edellyttävät hoivaa, hoitoa tai vammaisen henkilön taikka toisen henkilön turvallisuuden varmistamista.

Vammaisella henkilöllä on oikeus saada tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan palvelua 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa toiminnoissa siinä laajuudessa kuin hän sitä välttämättä tarvitsee. Lisäksi vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua mainitun momentin 3 kohdassa tarkoitetuissa toiminnoissa vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä avuntarvetta.

X § Henkilökohtainen tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan toteuttaminen

Henkilökohtainen tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan palvelu toteutetaan (myöhemmin säädettävän soteuudistuksessa xx lakien ja xx pykälien) tarkoittamalla tavalla.

Henkilökohtaisen tuen, ohjauksen ja päivittäistoiminnan palvelujen toteuttamistavoista päätettäessä hyvinvointialueen (tarkennettava soteuudistuksen mukaan) on otettava huomioon vammaisen henkilön oma mielipide sekä asiakassuunnitelmassa määritelty avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan.

Hyödyt

Perustelut pääsääntöisesti, kuten edellä vaihtoehto 1, jossa esitettiin Henkilökohtainen valmennuksen, tuen ja ohjauksen erityispalvelua, jossa olisi erikseen säädetty omana kohtanaan tavanomaisessa elämässä suoriutumisessa, päivittäisissä toimissa, työssä, opiskelussa, vapaa-ajan toiminnassa tai sosiaalisessa osallistumisessa.

Haitat

Säädösehdotus poikkeaisi merkittävästi 2019 rauenneesta hallituksen esityksestä, joka oli sillä vaalikaudella valmisteltu avoimesti ja yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Muutos olisi isompi, kuin esittämässämme vaihtoehdossa A. Edellyttäisi laajaa arviointia suhteessa rauenneen hallituksen esityksen valmennukseen ja tukeen. Valmistelussa oli ollut mukana laaja-alaisesti ja tasapuolisesti eri sidosryhmät, kuten vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt sekä muut edunvalvontatahot, kunnat, kuntayhtymät ja muut vammaisalan toimijat. Valmistelussa oli otettu huomioon myös aiemman laajapohjaisen työryhmän (2013-15) tekemät ehdotukset, jonka lausuntopalautteessa kannatettiin uudistusta. Valmistelu on siis ollut hyvin perusteellista, mikä on pohjautunut myös erinomaiseen tilanneanalyysiin esimerkiksi henkilökohtaisen avun tavoitteiden, tarkoituksen ja toteuttamistapojen sekä saamisedellytysten kokonaisuudesta, asumisen tuen ja valmennuksen ja tuen erityispalveluiden osalta.

Esitys edellyttäisi perusteellista kustannus- ja asiakasmäärien vaikutusten arviointia koko Valas-lainsäädännön sisältöön sekä suhdetta muihin palveluihin, erityisesti asumisen tuen palvelut sekä kuljetuspalvelut ja niiden sisältöihin ja tarpeisiin sekä näissä palveluissa tapahtuviin rajauksiin/palvelun sisällön ja määrän vähentymiseen/rajaamiseen asiakaskohtaisesti. Oletettavaa on, että se lisäisi merkittävästi kustannuspaineita, edellyttäisi lisärahoitusta sekä merkittävää panostusta palvelutuotannon työtapoihin ja ammattikulttuurin muutokseen mukaan lukien valvontaan liittyvien rakenteiden ja organisaation uudelleen muokkaaminen sekä resurssointi.

Helsingissä 11. tammikuuta 2021

Invalidiliitto ry

Petri Pohjonen

Laura Andersson

Pääjohtaja

Yhteiskuntasuhdejohtaja

Asiantuntijat: lakimies Elina Nieminen elina.nieminen@invalidiliitto.fi, lakimies Henrik Gustafsson henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi

JAKELU

Sosiaali- ja terveysministeriö / Taru Koivisto, Timo Lehtinen, Anne-Mari Raassina, Sirkka Sivula, Jaana Huhta

THL / Päivi Nurmi-Koikkalainen, Maija Voutilainen

Kuntaliitto / Sami Uotinen, Jaana Viemerö

Vammaisfoorumi + sen jäsenjärjestöt

